

(ע"ב) 'דתניא כלי זכוכית שנקבו והטיף לתוכן אבר — אמר רבן שמעון בן גמליאל: רבי מאיר מטמא... — אין סברה לומר שרבי מאיר הולך אחר המעמיד לקולא, והלא במה עדיף הטלאי להחשב 'מעמיד' יותר מכל הכלי — אלא רבי מאיר סובר שנותנים לכלי זה חומרת כלי מתכות, ומקבל טומאה מן התורה (דלא ככלי זכוכית), ושאר חומרת טומאת כלי מתכות. וזה שהעמדנו 'ואלו חוצצין בכלים...' כשנקבו והטיף לתוכן אבר — טבילה זו מועילה לטהרו מטומאה דאורייתא בתורת כלי מתכת, אבל עדיין טמא משום כלי זכוכית מדרבנן. וכן מועילה הטבילה לטהרו מטומאות החמורות של כלי מתכת. (עפ"י חזון איש כלים ג,ה. ורש"י (בראש השנה יט. מובא בשפ"א) כתב שחזור על ידי הסתימה באבר לטומאתו הישנה, כדין כלי מתכות).

*

'... והנה החסרון שבתולדה הוא לכל חומריי, שכל חומר מורכב וכל מורכב עתיד להפרד ואם כן הוא חסר. וזה הראיה על חסרון כל החומריים, כי הכל למיתה עומד ומתבטל בהמשך הזמן. והשלמת תיקון החסרון אינו אלא על ידי המיתה, כמו שאמרו בכלי חרס טהרתן היא שבירתן... וזהו בעם הארץ, שנמשל לכלי חרס, וכמו שאמרו... וכלי חרס שנשבר אין לו תקנה (סנהדרין נב:) — כמאן דאמר שלהי כתובות דאין חיים לעתיד לבוא אם לא שמתחברין לתלמידי חכמים — דהוי מעמידו של מתכות והכל הולך אחר המעמיד, דתלמיד חכם הוא דוגמת כלי שטף שיש לו תקנה במקוה, שרומזת כמו שכתב בספר החינוך קעג-קעד כאילו אינו בעולם ועכשיו יצא לאויר העולם. וזהו המיתה ותחיית המתים, על דרך שאמרו... וזהו במים — אין מים אלא תורה דהיינו לתלמיד חכם...' (מתוך דובר צדק עמ' 37).

דף טז

'אלא מעתה לא ליטמו מגבן... אמרי, כיון דכי נשתברו יש להם תקנה שוינהו ככלי מתכות' — יש להטעים הדבר; לפי שכלי חרס אין ערך לחומר שלו אלא חשיבותו נובעת מעצם היותו משמש ככלי, לכך קבלת טומאתו אינה אלא מאוירו — מקום השימוש — ולא מגבו. לעומת כלי מתכת ועץ שיש בהם חשיבות מצד החומר עצמו, שהרי גם אם נשבר יש להם תקנה בעשיית כלי חדש מהחומר. ולכך כלי זכוכית, אמנם השווים לכלי חרס מפני שבאים מן החול, אבל היות ויש להם תקנה כשנשברו, הרי שיש להם חשיבות מצד החומר ולא מצד הצורה — הלכך מיטמאים מגבם.

(ע"ב) 'רב אשי אמר: לעולם לכלי חרס דמו ודקא קשיא לך לא ליטמו מגבן — הואיל ונראה תוכו כברו' — רש"י והראב"ד (כלים א,ה) מפרשים: הואיל ותוכו נראה מבחוץ לכך נתנו לגבו דין תוכו לקבל טומאה.

ואולם הרמב"ם (שם ובפרוש המשנה רפ"ב דכלים) כתב: 'ומפני שתוכן נראה כברו, לא גזרו עליהן שיטמאו מאוירן אלא עד שתגע הטומאה בהן, בין מתוכן בין מגבן ככלי מתכות' — כלומר עשו תוכו כברו כשאר כלי מתכות, והשוו שניהם לקבל טומאה בנגיעה ולא באויר.

(ואולם התוס' (בד"ה אלא) נקטו כפירוש הראשון, ולכך כתבו שלדעת רב אשי כלי זכוכית מקבל טומאה מאוירו, ככלי חרס. ולפי ההסבר הראשון בגמרא, אין הכרח אם מקבל טומאה מאוירו אם לאו — ע' מהרש"א; שפ"א; חו"א כלים

ג,ט). והראב"ד אם כי נקט גם הוא כפירוש זה, סובר שאינו מקבל טומאה מאוירו — שלא יהא חמור כלי זכוכית משאר כל הכלים שבתורה, לקבל טומאה הן מגבו הן מאוירו, הלכך מיעטו את האויר מפני שהוא חידוש. ונראה לפרש בדעת הרמב"ם, (וכן בדברי 'חדושי הר"ן'), ששני הדברים תלויים בהכרח זה בזה, שא"א לכלי שיטמא מגבו וגם מאוירו (וכמוש"כ הראב"ד. ומוטעם הדבר בסברה המוזכרת לעיל, שיש כלים שמתמאים מצד החומר ויש שמתמאים מצד הצורה והשימוש. וע"ע חו"א כלים ג,ט), הלכך כשאמרו שכלי זכוכית מיטמא מגבו, ממילא אינו מטמא באוירו. ולפי זה אין צריך לומר שיש כאן מחלוקת בין רש"י והראב"ד לרמב"ם, האם יש לכלי זכוכית דין טומאת 'תוך' (גם מגבו) או טומאת 'גב' (גם בתוכו) [כן הבין מחלוקתם באבי עזרי (מהדו"ק) כלים יא,ג. והוציא מזה נפקותא נוספת. וכן נקט בשפת-אמת בטעם הרמב"ם, שכיון שנראה מבחוץ ומפנים בשוה, אינו נחשב 'תוך' כלל], אלא לדעת הכל נתנו לגב דין תוך לטמא. אלא שלדעת הרמב"ם יוצא ממילא שאינו מטמא מאוירו, ולדעת התוס' אינו מוכרח, שאפשר שטמא גם מגבו וגם מאוירו).

ר'בא אמר: גזירה שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה לה. מאי בינייהו?...' — לא אמר איכא בינייהו כגון שהעריב שמשו של כלי, ששוב אין חשש שיאמרו טבילה בת יומא עולה לה — כי אין לטהר בהערב שמש ללא טבילה, שהרי זה כחוכא וטלולא. (מהרש"א. ואולם אם נשבר וטבלוהו בעודו שבור והעריב שמשו — יש מקום לומר שאינו חוזר לטומאה ישנה. ע' בשפת אמת שצידד בזה).

'המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים... ובית הלל מטהרין' — מדובר כאשר הכלים נשברו או האדם כפאם כשהם במקומם והמים הנשפכים נקוו לבור, אבל אם הגביה הכלי ועירה את המים — הרי זו שאיבה (עפ"י רמב"ם — מקואות ד,ד. וכעין זה כתב הר"ש (מקואות ב,ז) לתרץ סתירת המשניות, שמדובר כשנפלו הכלים מאליהם למקוה, אבל אם האדם עירה לבור, הרי שהחשיבם בכך ויש כאן שאיבה. וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ג סו"י פו. ואם כפה את הכלי לתוך הבור ממש, לא על ידי המשכה — יש אומרים שפוסל. ע' בחזו"א מקואות (קמא ד,ב).

'אמר רבי יוסי: עדיין מחלוקת במקומה עומדת...' — מפשט המשך הגמרא עולה לכאורה כמו שפרש רש"י, שכוונת רבי יוסי לומר שלא נקבע הדבר במנין כבית שמאי אלא עדיין היא מחלוקת. ואולם מדברי הרמב"ם (מקואות ד,ד) מבואר שהוא מפרש שרבי יוסי חולק על מה שאמר תנא קמא 'ומודים בית שמאי בשוכה בחצר שהוא טהור' — אלא עדיין מחלוקת במקומה עומדת, וכדין כלים שתחת הצינור כן דינם בחצר.

וכל החלוקה דלהלן, בין שעת קישור עבים לפיזור עבים, מפרש הרמב"ם במעמיד בחצר, ולא תחת הצינור. (והש"ך (יו"ד רא סקצ"ג) הביא דעת הרמב"ם. ואולם השלחן-ערוך כתב לקולא כפרש"י ועוד, שבשעת פיזור עבים אף תחת הצינור טהור. וע"ע חזון איש — מקואות (תנינא) ה,י).

[הכסף-משנה מפרש שלדעת הרמב"ם נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי בתרתי, גם בשאלה בדין קנקנים בחצר וגם בשאלה אם בו ביום גזרו אם לאו. (וצ"ע היכן משמע זאת מדברי רבי יוסי שחולק בשתיים. ע' חזו"א מקואות תנינא ה,י). והביא שם פירוש נוסף לרבי אברהם בן הרמב"ם. ואפשר שהרמב"ם לא גרס כגרסה שלפניו בגמרא, וסובר שגם לרבי יוסי נמנו ורבו בית שמאי בדבר. כן צידד בחזו"א מקואות (קמא ה,א).

(אבה"ט יג, יב), שכל ספק-ספקא בטומאה אין שורפים קדשים, הלכך ספק מגע בשדה שאבד בה קבר, אין שורפים. (עפ"י שערי ישר א, יג. ע"ש בבאור הדבר. ואולם החזו"א (זבים ב, ג) תפס בפשיטות ששורפים).

ב. בגדי עם הארץ, וכן רוקין — גזרו עליהם טומאה חוץ מטומאת היסט ומדרס. תוס'. ומרש"י משמע שאף משום מדרס גזרו, שמא ישבה עליהם אשתו נדה.

ג. יתכן ויש ספקות נוספים ששורפים עליהם תרומה, כסככות ופרעות, אלא ששה אלו בלבד התקינו באושא (תוס'. וע' בלשון רש"י טז סע"א ובשפת-אמת שם).

דפים טו — טז

יט. כלי חרס ונתר, כלי מתכת, כלי עץ וכלי זכוכית; —

א. — האם טומאתם מדאורייתא או מדרבנן? והאם שורפים על טומאתם תרומה וקדשים?

ב. — האם מיטמאים ומטמאים מאויריהם, מגבם ומאחוריהם?

ג. — האם פשוטיהם מקבלים טומאה?

ד. — האם יש להם טהרה במקוה?

ה. — ניקבו וסתמם — האם הם טהורים מכאן ולהבא אם לאו, והאם חוזרים לטומאתם הישנה? ומה הדין כשרוצפו לגמרי ונעשו מחדש?

א. כלי חרס, כלי מתכת וכלי עץ — טומאתם מפורשת בתורה. כלי נתר טומאתם שוה לכלי חרס. כלי זכוכית — מן התורה אינם מקבלים טומאה אבל חכמים (יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, או חכמים שלאחריהם, שמונים שנה קודם החורבן — תלוי בגרסאות השונות. ע' ראשונים) גזרו בהם טומאה, הואיל ותחילת ברייתם מן החול — לכך עשאו ככלי חרס (רבי יוחנן בשם ריש לקיש).

כיון שטומאת כלי זכוכית היא מדרבנן, אין שורפים עליה תרומה וקדשים.

א. הקדשים — שורפם למחר, לאחר שנפסלו בנתר. והתרומה — אפשר שצריך להניחה

במקום התורפה, [כדין תרומה תלויה לרבי יהושע] — לגרום לה איבוד, כדי שלא יבואו

בה לידי תקלה. וכשם שאסור לשרפה, כך אסור להסיקה תחת תבשילו. עפ"י חזו"א סב, יג.

ב. לדעת התוס', דוקא בטומאת גבן, אבל שאר טומאות המטמאים בתורת כלי חרס — שורפים

עליהן תרומה וקדשים, שהשווים לגמרי לכלי חרס. ואין משמע כן בדברי רש"י והרמב"ם

(כלים א, ה).

ב. כלי חרס וכלי נתר — מיטמאים ומטמאים מאויריהם (כל אשר בתוכו יטמא), ואין מיטמאים מגבם.

(אל תוכו. ולדעת בית שמאי כלי נתר מקבלים טומאה מגבם).

א. גם הגב עצמו שנגע בטומאה — לא נטמא. תו"י. והרמב"ם (אבה"ט ז, ג. וע' כלים יג, ד) כתב

שכלי חרס שיש להם תוך, מקבלים טומאת אחוריים ממשקים שנגעו בגבם, טומאה דרבנן.

ב. כלי חרס מטמא אחרים בנגיעת גבו. תוס', ודלא כרבנו שמואל — ע' תוס' בכורות לח.

ג. לגרסת רש"י, כלי חרס מיטמאים מאחוריהם, כלומר במקום החקק שבתחתיתם וכדו', שיש

שם 'תוך'. [ופעמים הופכים הכלי ומשתמשים בבית קיבול זה. עפ"י רבנו שמואל], וכל שכן

שמטמאים אחרים מאחוריהם (ואף באויר האחוריים ללא מגע — מטמאים. כן נראה לכאורה

מדברי התוס'. וכ"כ המשל"מ. וכן נקט החזו"א (כלים ג, יב"ג) בדעת רש"י ויתכן גם בדהתוס'. ואולם המהרש"א כתב שהאחוריים אינם מטמאים באוירן. והר"ש (כלים ב, א) כתב שמאויר אחוריהם אינו מיטמא.

התוס' צדדו לומר (גם בדעת רש"י) שאין מיטמאים מאחוריהם אלא מדרבנן. ועוד צדדו שאין מיטמא בכך אלא גבו ולא כל הכלי. [ולצד זה נוטה דעתם. וכן מסתבר. עפ"י חזו"א כלים ג, יב].

ולגרסת ר"י, אין כלי חרס מקבל טומאה מאחוריו כלל. והרמב"ן כתב שאם דרך תשמישן הוא גם באחוריים — מיטמאים, ואם לאו אינם מיטמאים.

כלי עץ וכלי מתכות — אין בהם חילוק בין תוכם לגבם, לעולם מיטמאים ומטמאים במגע ולא באויר. מלבד לענין טומאת משקים דרבנן, עשו חכמים היכר שאם נטמא גבם לא נטמא תוכם, וכן לא אוגנו אונן וידיו (ע' בכורות לה).

כלי זכוכית — מבואר בגמרא שמקבלים טומאה מגבם, משום שדומים לכלי מתכת בכך שנשתברו יש להם תקנה. ורב אשי אמר הואיל ונראה תוכו כברו.

לענין קבלת טומאה מאוירם — משמע בתוס' (בד"ה אלא וד"ה עבדי) שלרב אשי הרי הם מקבלים טומאה מאוירם ככלי חרס. ואילו לפי ההסבר הראשון אינם מקבלים טומאה מאוירם (כן כתב מהרש"א. ולולא דבריו היה נראה שלהסבר הראשון אין הכרח לשים צד. וכ"מ בשפת אמת ובחזו"א כלים ג, ט). והרמב"ם והראב"ד (כלים א, ה) נקטו שכלי זכוכית אינם מטמאים מאוירם. יש מי שצדד שכלי זכוכית מיטמא ומטמא מאוירו, ורק אם קיבל טומאה מגבו, ככלי מתכות, אינו מטמא מאוירו (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א קלה, ב).

ג. כלי עץ [וכלי עור וכלי עצם] וכלי זכוכית — פשוטיהם טהורים. (הוקשו לשק שיש לו בית קבול). אבל פשוטי כלי מתכות מקבלים טומאה מדאורייתא. [ואף על פי שכלי זכוכית דומים לכלי מתכות לענין טומאת גב, עשו חכמים היכר להבחין ביניהם, כדי שלא ישרפו עליהם תרומה וקדשים].

א. פשוטי כלי עץ המשמשים למדרס — מקבלים טומאת מדרס.

ובכלי זכוכית — כתב הר"ש (סוף כלים), לא גזרו טומאת מדרס (וע' בשו"ת רעק"א ח"א רי).

ב. כלי חרס שאין להם תוך — אינם מטמאים. ואין מדרס לכלי חרס. עפ"י בכורות לה. אמנם אין צריך 'בית קיבול' דוקא כמו כלי עץ, שהרי תנור שאין לו תחתית וקרקע עולם היא תחתיתו — מיטמא מתוכו. עפ"י תו"י, ריטב"א, רע"ב. ואולם בחזו"א (כלים ד, ז) כתב שנראה שזה דוקא בתנור וכירה שטמאים מגורת הכתוב אבל לא בשאר כלים. ועוד כתב שם שנראה שכלי זכוכית דינם ככלי חרס לענין זה.

ג. אעפ"י שלענין טומאה שוים פשוטי כלי זכוכית לפשוטי כלי עץ, נראה שלענין טבילת כלים הנקנים מן הנכרי, פשוטי כלי זכוכית צריכים טבילה מן הדין (עפ"י שבט הלוי ח"ו רמה, עע"ש).

ד. כלי חרס אין להם טהרה במקוה, שבירתם היא טהרתם — שלא ככלי מתכות וכלי עץ. כלי זכוכית שוים לכלי חרס ששבירתם בלבד היא מטהרתם, [אלא שיש להם תקנה על ידי התכה, שלא ככלי חרס].

בר"ש (סוף כלים) מובא שיש לכלי זכוכית טהרה במקוה. ויש מפרשים שזה דוקא כשקבלו

טומאה מגבם, שהחמירו לדונם ככלי מתכות, רק אז יש להם טהרה ככלי מתכות, אבל לא בשאר טומאות שדינם ככלי חרס. עפ"י שו"ת רעק"א ח"א רי; שפת אמת כאן; דובב מישרים ח"א סו"י קלה. והחזון-איש (כלים ג, ט) חולק על חילוק זה. ויש אומרים שדברי הר"ש אומרים רק לפי ההסבר הראשון בגמרא, אבל לרב אשי, דינם ככלי חרס ואין להם טהרה במקוה (רעק"א שם. וכן צדד השפ"א בדעת הרמב"ם. וע' חזו"א כלים ג, יח).

ה. שמעון בן שטח גזר על כלי מתכות שנשברו וניתקנו, שיחזרו לטומאתם הישנה — יש אומרים (רשב"ג) רק בטומאת מת, ומשום גדר מי חטאת נגעו בה, (שלא תשתכח טהרת מי חטאת, כי לא ימתינו שבעה ימים לטהרם אלא ינקבום ויתכום), ויש אומרים (חכמים) לכל הטומאות אמרו — גזרה שמא לא יקבנו בכדי טהרתו (אביי) או שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה לכלי, ואין צריך הערב שמש (רבא). וההבדל בין שני הטעמים כאשר רצף (= מעך) את הכלי לגמרי ובנאו מחדש. [בע"ז (גב) נסתפקו האם גם בטומאה דרבנן גזרו אם לאו. וכן נסתפקו בטומאת ע"ז החמורה, שמא עשאה כטומאה דאוריתא. ועלה ב'תיקו'].

מסתימת דברי הרמב"ם נראה שלהלכה בכל אופן חוזרים לטומאתם הישנה, גם כשרצפו לגמרי (ע' שפת אמת. וכן במהתך ועושה כלי חדש — ע' חזו"א כלים יד, ד).

כלי עץ [וכלי עור וכלי עצם] וכלי זכוכית שנשברו וחזרו ועושה מהם כלים — מקבלים טומאה מכאן ולהבא ולא למפרע.

כלי חרס שנשבר וטיהר שעה אחת — שוב אין לו טומאה לעולם. ובתוספתא נחלקו תנאים בדבר, ולדעת רבי מאיר מקבל טומאה מכאן ולהבא על ידי תיקון. מובא בתוס'. ואולם כתבו ראשונים, זה דוקא בשבר מן הכלי, אבל כלי שלם שניקב וסתמו, לדעת הכל מקבל טומאה מכאן ולהבא (עתוס' ר"ה יט; חולין נה. ר"ש כלים; מהרש"א כאן).

כלי זכוכית (וכן כלי חרס. ע' חזו"א כלים ג, ה; אג"מ י"ד ח"א קא) שניקבו ונטהרו, והטיף לתוכם אבר — אמר רשב"ג: רבי מאיר מטמא, ככלי מתכות — שהכל הולך אחר המעמיד (עפ"י רש"י ותוס'), וחכמים מטהרים.

א. יש אומרים שחכמים אינם מטהרים אלא מטומאתם הישנה, לפי שאין דינם ככלי מתכות שחוזרים לטומאה ישנה (עפ"י רש"י ב"ה יט. והתוס' שם תמהו על כך מדוע לר"מ טמא והלא ניטהרו בנקב. וע' שפ"א). ויש אומרים שחכמים מטהרים מדאוריתא כדין כלי חרס שנשבר שאין לו תקנה, אבל מדרבנן טמא מכאן ולהבא כיון שנסתם (תוס'). ויש מפרשים שמטהרים לגמרי כי אין זו סתימה מעולה.

ב. הלכה כדעת חכמים. וכן פסק הרמב"ם. ונפקא מינה לדין לענין טבילת כלים חדשים (עפ"י חזו"א כלים ג, ו).

דף טז

כ. מי גשמים שנכנסו אל תוך כלים, באופן ישיר או על ידי צינור (שאינו כלי) — האם המים שבכלי פוסלים את המקוה?

המניח כלים תחת הצינור לקבל בהם מי גשמים, הן כלים המקבלים טומאה הן כלים שאינם מקבלים טומאה [כגון כלי עץ הבאים במדה, או כלי אבנים, גללים ואדמה, וכן כלים קטנים שאינם חשובים] —

שיח